

Erhvervsøkonomisk litteratur

Af Erik Johnsen

Steen Hildebrandt: *Om systemer og systemtænkning inden for Erhvervsøkonomien*, Samfundslitteratur, København, 1981. Denne instruktive lærebog om systemer og systemtænkning fortjener at blive læst af enhver civiløkonom. Både den der har sat sig ind i systemteori, og den der ikke har. For de første er der tale om en nyttig bred repetition og afstøvning af begreberne, og for de sidste er der tale om en introduktion til en ny begrebs- og tænkeverden. Den egentlige tekst fylder 113 sider og er disponeret som følger. Forfatteren starter med en historisk redegørelse for, hvorledes man er kommet ind i systemalderen og hvad der kommer herefter. Han diskuterer så metodesynspunkter og giver en forståelig forklaring på det efterhånden moderne begreb paradigme (forbillede). For Hildebrandt udgør det en bro i mellem filosofiske antagelser og metodesynspunkt, men indeholder i øvrigt (som sædvanligt) en virkelighedsopfattelse, en vidensopfattelse, et videnskabsideal og en etisk-æstetisk del (side 45). Det bliver vigtigere og vigtigere at gøre sig sine egne forudsætninger for sine videnskabelige udsagn klare, dels fordi forskellige typer af videnskab er tilladt nu om dage, og dels fordi det er vanskeligt at kommunikere med sig selv og andre, hvis man ikke præciserer på hvilke forudsætninger man afsender sine budskaber. Hildebrandt gennemgår så systemsynspunktets udvikling, systembegreber, systemanalyse og systemmodeller. Han afslutter med en diskussion af systemtankegangen. Herefter følger et eksempel på en videnskabsteoretisk analyse og systemtænkning og bogen afsluttes med en 50 sider lang ordliste og en omfattende litteraturfortegnelse. Det er en ajourført pædagogisk fremstilling af systemtankegang.

En væsentlig sværere tilgængelig fremstilling findes hos Richard Mattesich: *Instrumental Reasoning and Systems Methodology*, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1978. Mattesich's afhandling bærer undertitlen *Anvendt socialvidenskabs videnskabsteori*. Forfatteren hælder til det synspunkt, at det er den anvendte videnskabs opgave, at undersøge gyldigheden og troværdigheden af »generaliseret viden« om *formålsrettede* handlinger. Dette gør man ved at se på om et system matcher det formål, det skal nå. Og så ved at løse det dialektiske problem der opstår, hvis flere systemer med hver sin egen formålsrettethed kommer i konflikt med hinanden. Test, afvisning og accept af et system beror på dets evne til frem for andre systemer at nå målopfyldelsen. Der er således lagt op til en noget anden tankegang end i den klassiske naturvidenskab. Det interessante i nærværende forbindelse er, at Mattesich opstiller fem forudsætninger for en egentlig systemmetode: – Til ethvert system svarer et mod-system, f.eks. systemets omgivelser (hvis grænsen fjernes er der en tendens til, at det ene eller begge systemer opløses). – Sekvensprincippet (ethvert system er udsat for ændringer koblet til en eller anden form for periodicitet). – Organisationsprincippet (ved siden af princippet om voksende mangel på orden eksisterer der naturlige organisationsprocesser, således at et system gennemtrænges af en eller anden form for orden og egenskaber som ikke er knyttet til enkelte komponenter). – Der eksisterer en udvælgelsesmekanisme som fungerer som en norm eller præferencestruktur og – Informationsprincippet (indbyggede normer giver en fast informationskilde og temporære normer giver variable informationskilder for systemet). Sådan kan det også siges. Det afgørende er imidlertid i nærværende forbindelse at systemtankegang og anvendt tankegang giver den formelle basis for en fornyelse af vores forskningsproces. Den bliver på sin vis sværere at have med at gøre al den stund man som forsker skal leve systemisk, men også lettere, fordi man ikke er bundet til den i 30-erne skarpt formulerede logiske empirismes krav til gyldighed og pålidelighed af videnskabelige udsagn. Verdensbilledet er blevet større, mere varieret og mangfoldigt og videnskabelig adfærd er blevet blandet ind i normal praktisk adfærd. Med nye krav til begge roller.

En lille svensk bog redigeret af Anders Malmberg: *Decentraliseringen och den ekonomiska uppföljningen i företaget*, Management Press, Stockholm, 1981, er sjovt nok en illustration af både Hildebrandt's lærebog og

Mattesich's filosofiske overvejelser. Den bærer undertitlen: Om mulighederne for selvstændighed og behovet for samordning. Bogen er skrevet af en række svenske forskere og koncentrerer sig om det stedsegrønne problem: centralisering og decentralisering, samordning contra lokal selvstændighed, centraliseret databehandling contra decentraliseret databehandling og central regnskabsføring contra lokal regnskabsføring. Det drejer sig om et team af forskere og praktikere som har studeret spørgsmål om, hvorledes man kan tage medansvar for en virksomhed i hvilken man samtidig må lade sig samordne med andre. Svaret er naturligvis at man må anlægge en systembetragtning. Det betyder at ethvert element og enhver relation er hver for sig nødvendig og tilsammen tilstrækkelige til at systemet fungerer. Accepten af at alt afhænger af alt, medfører også accept af en vis grad af uretfærdighed med hensyn til hvem der tilforordnes ris og ros, men det afgørende er at menneskesiden i systemet må medvirke aktivt i en søgélære proces der tilsigter at skabe ønskede resultater, herunder også en praktisk udformning af den interne organisation. Der er i bogen et konkret case, der viser problemerne ved systemtankegangen, men også peger på hvorledes de er løst i dette konkrete tilfælde. Systemorientering er altså dynamisk. Tænker man og handler man systemisk, er man led i en søgélæreproces, herunder ikke mindst en personlig sådan, der afføder en personlig ændringsproces. Det kan være interessant at konfrontere disse »smukke« systemteoretiske udsagn (her af svenske forskere) med andre svenske forskeres undersøgelser af, hvorledes folk i et stort system, in casu Svenska Stålbolaget (SSAB) fungerer.

Det er undersøgt af Bo Persson og Barbro Anell i forskningsrapporten: *Förändringsbenägenhet hos Tjenestemännen vid SSAB*, Ekonomiska Institutionen vid Linköping Universitet. Forskningsrapporten, som er på 146 sider, er fremstillet under forskningsprogrammet »Avveckling och utveckling, Studier i fremstegets dynamik«. Forfatternes konklusion er at funktionærerne ved SSAB ikke er indstillet på forandringer, i hvert fald ikke sådanne som er nødvendige efter det nuværende ændringsbehov og det paradoksale er – naturligvis – at de handler rationelt når de ikke søger at ændre deres adfærd, fordi risikoen for, at ændring indebærer en forringelse af deres vilkår, er for stor. Samme forfattere har på samme institution og i samme serie gjort rede for deres forskningsop-

læg i et lille skrift med titlen: *Afveckling, utveckling, omvandling*. Inden for den økonomiske forskning er der her tale om et spørgende, kritisk og idérigt forskningsarbejde, som man bør følge.

På et helt andet område, som man kunne kalde operationel makroplanlægning, eller offentlig planlægning er der i Springer-Verlags serie *Lecture Notes in Economics and Mathematical Systems* udkommet tre interessante fremstillinger. Den første (nr. 180) er af John F. Brotchie, John W. Dickey og Ron Sharpe: *Topaz*, Berlin, 1980. Topaz står for *Technique for Optimal Placement of Activities in Zones*. Dette er en metode til at optimere anvendelsen af knappe ressourcer som energi, transport og anvendelse af jord. Teknikken, som ikke er særlig sofistikeret, går ud på at forme en systemmodel, først kvalitativt og derefter kvantitativt og måle hvilke krav de forskellige dele af systemet kan tilfredsstille til hvilke omkostninger. Derefter foretager man en systematisk gennemregning af alternativer ved hjælp af en slags matematisk programmeringsteknik. Det spændende er casene fra Melbourne, Blacksburg, vand-problemer, energi-problemer, udnyttelse af grunde, hospitalsplanlægning m.v.

Disse anvendelser følges teoretisk op af nr. 190: *Organizations: Multiple Agents with Multiple Criteria*, redigeret af Joel N. Morse, Berlin, 1981. Dette er en samling rapporter fra en konference i 1980 (507 sider), med en skønsom blanding af teori og praksis inden for multimålsætningsstankegangen.

Går man herfra til den enkelte offentlige virksomhed har Dieter Bös forfattet en 142 sider lang afhandling om: *Economic Theory of Public Enterprise*, Berlin, 1981, nr. 188 i serien. Dette er en teoretisk afhandling som indgående diskuterer det teoretiske grundlag for en fordelingspolitik, prisfastsættelse efter grænseomkostninger, maximering af velfærd og omkostningsindtægtsberegninger, samspil med den private sektor og prisfastsættelse af offentlige ydelser. Et konkluderende afsnit på en halv snes sider afslutter fremstillingen. Essensen heri er: – Privatproduktion er mere effektiv end offentlig produktion, dels på grund af ejerforhold, det offentliges bureaukrati, forskellige motivationsstrukturer, det offentliges mangel på konkurrence og endelig fordi der kan være givet politiske krav til den offentlige virksomhed. – Der kan drives en fornuftig prisfastsættelse baseret på omkostnings-

ræsonnementer og – man kan stille en række spørgsmål til den offentlige virksomhed om hvorfor man betor sig som man gør.

En af de bedste spørgere man har her i landet er professor H. P. Myrup som har forfattet værket: *Kalkuler for offentlige virksomheder*, Samfundsvidenskabeligt forlag, 1978, 435 sider. Selv om Myrup i vidt omfang tænker trafikpolitisk, er der megen visdom at hente i hans ræsonnementer om takstpolitiske målsætninger, restriktioner, særlige afsætnings- og efterspørgselsforhold og diskussionen af omkostningsproblematikken.

I forbindelse med offentlig økonomi skal omtales en bog, hvis indhold er forholdsvis nyt og aktuelt set i sammenhæng med erhvervsøkonomisk litteratur. Det drejer sig om Werner Gocht: *Wirtschaftsgeologie*, Springer Verlag, Berlin, 1978, 200 sider. Økonomisk geologi eller geologisk økonomi hænger naturligvis sammen med opdagelse af og udvinding af råstoffer. Da nærværende fremstilling udelukkende beskæftiger sig med faste råstoffer, og ikke med olie og gas, er dens direkte relevans for et dansk publikum naturligvis begrænset. Men der kan drages en række analogier mellem de udviklede modeller og formler og analytiske tankegang i det hele taget til det som måtte være relevant her i landet. Bla. fordi der i det afsluttende kapitel diskuteres råstofpolitik.

En spin-off effekt af systemtænkning er en løbende organisationsudvikling uanset om det gælder privat eller offentlig virksomhed. Denne er i praksis ofte udformet som en *projektorganisation*, hvor folk arbejder i projektgrupper.

Der er kommet flere lærebøger i projektledelse. Den mest omfattende danske fremstilling er vel Hans Mikkelsen og Jens O. Riis: *Grundbog i projektledelse*, Forlaget Promet, Gøngehusvej 252, 2950 Vedbæk. Denne bog – som er på 418 sider – giver de to forfatteres velkendte erfaringer om projektarbejde garneret med masser af eksempler. Man planlægger projektets hovedforløb, organiserer det, man arbejder med projektgruppen, med projektlederen. Man kommunikerer og styrer projektet. Man beskæftiger sig med projektledelsens resultatstyring og med styring af virksomhedens totale projektaktivitet. Snart sagt ethvert aspekt af projektledelse er behandlet i denne fremstilling.

I denne forbindelse kunne man pege på en nyttig planlægningsbog, som mest går på selve problemløsningsmetodikken. Det drejer sig om

Johan Hviid: *Operationsanalyse – ledelsesinformationsproblemer*, Samfundslitteratur, København, 1981. Johan Hviid's bog er fremstillet til at dække behovet for lærebogsmateriale på HD-studiet i organisation. Første del (ca. 200 sider) diskuterer operationsanalysens metode og 2. del (ca. 100 sider) går i detaljer med beslutningsmodeller, programmeringsmodeller, heuristiske metoder og simulationsmodeller. Der er tale om en forholdsvis let tilgængelig og instruktiv fremstilling med en litteraturfortegnelse, ved hjælp af hvilken den særligt interesserede kan gå videre.

Denne rundgang kunne passende slutte hvor man begyndte, i det systemiske. Men i dette tilfælde noget om en systemisk angrebsmetode på ledelsesproblemer, kort sagt konsulentteknik.

Flemming Poulfelt har på Nyt Nordisk Forlag, København, 1982, udsendt bogen: *Konsulentlære*, 149 sider. Der er her tale om en systematisk gennemgang af den professionelle konsulents mulige og hensigtsmæssige adfærd. Poulfelt gennemgår konsulentfunktionen, konsulentroller og -strategier, konsulentens problemløsning, konsulentetik, konsulentrolleudvikling og konsulenten som professionel. Det afgørende i denne fremstilling er, at der nu er skabt en egentlig konsulentdisciplin, en konsulentlære, som udmærker sig ved at kunne differentiere imellem forskellige kombinationer af konsulentadfærd til forskellige situationer. Det betyder dels at den professionelle konsulent får en teoretisk sparringpartner i denne fremstilling, som naturligvis er baseret også på praktiske erfaringer. Men det betyder også at enhver medarbejder der udøver en konsulentrolle kan få hjælp og støtte til at bevidstgøre sig denne og udøve den stedse bedre. Ikke mindst betyder det at chefer og formelle ledere plus de der i øvrigt deltager aktivt i en virksomheds ledelsesproces, her får en uhyre nyttig impuls til at tænke på, hvorledes de skal gebærde sig i deres konsulentrolle over for hinanden og overfor de opgaver som man pålægger hinanden, subsidiært som man vedtager at løse sammen. I relation til denne litteraturoversigt kan man altså tænke systemisk og handle systemisk.